

Sen o zlatom veku

Jerzy Wolak

31. júla 2020 ✚ **Kultúra**

Boli časy, keď si katolícka Cirkev niekoľko desaťročí pripomínala svoju niekdajšiu slávu vo svete a pokúšala sa o jej návrat.

Nosiť tuhý golier z tvrdej látky siahajúci od kľúčnej kosti po čelusť, a navyše lemovaný zlatom, musí byť veľmi nepohodlné. Bolo by zaujímavé vedieť, či sa mladý cisár František Jozef Habsburský búril, keď na krku musel nosiť takýto obojok... Na portréte Moritza Daffingera však vidíme desaťročného Ferka Jozefa s trochu s voľnejším golierikom... Spočiatku určite nemal čas na podobné vylomeniny (ba keď sa ako osemnásťročný dostal celkom nečakane na trón, sám musel potlačiť vzburu, a to neporovnateľne závažnejšiu: bol to import z Francúzska, revolučné hnutie krásne nazvané – ako to revolucionári majú vždy vo zvyku – jar národov), a neskôr na to pravdepodobne definitívne zmenil názor.

18. februára 1853 počas obvyklej prechádzky mladého panovníka po viedenských hradbách sa na neho nečakane vrhol mladý muž s kuchynským nožom, ktorý sa snažil vraziť cisárovi do krku. A určite by sa mu to bolo aj podarilo (pretože hoci plukovník O'Donnel sprevádzajúci panovníka úderom šable útočníka hneď zvalil na zem, nebol by stihol odvrátiť nečakaný úder), nebyť tvrdého goliera. Hoci čepeľ noža panovníka poranila, nepodarilo sa jej preťať jeho krčnú tepnu.

Neúspešným vrahom (ktorého ihneď po plukovníkovom zásahu pomohol spacificovať okoloidúci mešťan Joseph Ettenreich, vážený viedenský mäsiar) – bol krajčírsky tovariš János Libényi – maďarský anarchista. Vojenský súd ho okamžite odsúdil na trest smrti obesením, ktorý bol vykonaný 26. februára. František Jozef symbolickým gestom však priznal nešťastnej matke atentátnika penziu, ktorá jej zaručovala dôstojné životné podmienky.

Votívny chrám vo Viedni postavený v rokoch 1855-1879

zdroj: wikimedia commons

Viedeň bola traumatizovaná pokusom o kráľovraždu – nič podobné sa u Habsburgovcov počas celej histórie ešte nestalo. A pretože k tomu došlo v časoch už síce pomaly stagnujúcej, ale stále ešte silnej viery v Boha, a to ešte k tomu v srdci arcikatolíckej ríše, hneď sa zrodila myšlienka verejného vyjadrenia vďaka Božej

Prozreteľnosti za to, že nedopustila tragédiu. Prišiel s ňou cisárov brat arcivojvoda Maximilián (ten, ktorý ako mexický cisár o štrnásť rokov neskôr skončil pred popravnou čatou). Verejná zbierka, ktorú organizoval, sa stretla s veľkorysou odpoveďou predovšetkým zo strany obyvateľov hlavného mesta ríše – národy podriadené Viedni ju vo všeobecnosti ignorovali. Je zaujímavé – stálo by za to pohľadať to v archívoch – ako na to reagovali obyvatelia Haliče (v roku 1853 Poliaci nemali radi Habsburgovcov; ešte nestihla vyschnúť krv takmer dvetisíc Poliakov, obetí haličskej lúpeže, preliata sedem rokov skôr – z iniciatívy cisárskych úradníkov).

Cirkev za život

Čo môže byť lepším prejavom vďaky ako chrám – dar, ktorý ideálne spája zveľebovanie Boha s užitočnosťou pre človeka? Preto sa rozhodlo, že v blízkosti miesta atentátu bude postavený votívny kostol (mimochodom, ako prvý článok v reťazci reprezentatívnych budov pozdĺž už plánovanej Ringstrasse, nádhernej modernej triedy na mieste mestských hradieb určených na zbúranie v centre mesta – Innere Stadt). Hneď bola na tento projekt vyhlásená súťaž, ktorú napriek značnej konkurencii (prišlo sedemdesiatpäť návrhov z celej habsburskej ríše, z nemeckých krajín, ale aj z Francúzska a Anglicka) vyhral dvadsaťšesťročný Rakúšan Heinrich von Ferstel.

Je šťastie, že voľba komisie padla na mladého architekta, a nie na nejakého starého zombiho post-palladianizmu. A možno to bol znak časov, že prichádza čosi nové: mladý umelec siaha po avantgardnom štýle (pretože neogotika bola v tom čase najavantgardnejšia) na počesť mladého panovníka. Pritom pred siedmimi rokmi sa Ferstel angažoval vo vyššie spomínanom jarnom hnutí, kvôli čomu neskôr znášal nepríjemné následky, čo však vôbec nebolo na prekážku pre uznanie jeho tvorivých schopností, pretože v predrevolučnom období politický kľúč ustupoval kritériu odbornosti oveľa častejšie ako dnes). Na druhej strane nie je vylúčené ani to, že keď pochopil a uznal chyby svojej mladosti, chcel ich vymazať a všetok svoj kumšt vložil do vytvorenia zbožného diela...

Tak či onak, aby čo najplnšie zvýraznil katolícky charakter budovy, mladý architekt vychádzal z francúzskej gotickej tradície, keď navrhol trojloďovú baziliku s transeptom a dvoma impozantnými stúpajúcimi vežami. Mladý vek autora projektu významne pomohol v tom smere, že stavba si zachovala štylistickú jednoliatosť – Ferstel dohliadal na všetky stavebné činnosti od základného kameňa po posledné dokončovacie práce.

Neogotika bohato čerpá zo stredovekého originálu, niekedy priamo ohromuje hojnosťou oporných pilierov, lukov, klenbových rebier, vežičiek, kružieb, rozet, kvetov, chrličov...

zdroj: wikimedia commons

Stavba Votivkirche – votívneho chrámu – pretože viedenčania ho jednoducho takto nazývajú, trvala takmer štvrt storočia: jej konsekrácia dňa 24. apríla 1879 sa uskutočnila v deň striebornej svadby cisárskeho manželského páru.

Podľa počiatočného zámeru mal byť chrám národným panteónom uctievajúcim pamiatku osobností, ktoré sa osobitne zaslúžili o ríšu, ako aj akousi katedrálou národov mnohonárodného impéria, ale politická klíma v tom čase už nanešťastie nebola priaznivo naklonená podobným iniciatívam. Národy rakúsko-uhorskej monarchie z roka na rok chceli mať s ňou čo najmenej do činenia. Preto až do roku 1918 chrám slúžil iba ako hlavný kostol posádky cisársko-kráľovských ozbrojených síl a spomedzi vynikajúcich hrdinov dostal miesto v jednej z kaplniek hrdinský veliteľ obrany Viedne z doby prvého obliehania habsburského hlavného mesta Turkami v roku 1529, gróf Nikolas Salm.

Roztrhaný náhrdelník

Pohodlne si sadám do lavice v hlavnej lodi Votivkirche vo Viedni a priem sa o novogotike s mladou adeptkou dejín umenia. Podľa nej je to náhrada i napodobenina – možno niekedy aj pekná, ale stále falzifikát. Provokatívne namietam, že práve takto charakterizovali architektúru 19. storočia jej bezprostrední nástupcovia na začiatku dvadsiateho storočia, keď jej vyčítali tuctovosť, nepravdivosť, absenciu vlastnej tváre i štýlový eklekticismus.

A ona na to, že je jej jedno, že nejakí pohrobkovia modernizmu vyjadrili názor, ktorý sa zhoduje s jej názormi. Neogotika je imitácia a basta!

Nuž čo, objektívne treba priznať, že je v tom kus pravdy. Historicizmus 19. storočia – bez ohľadu na to, ako sa naň dívame – sa javí ako vyčerpanie stáročného tvorivého potenciálu západného architektonického umenia, ktoré z ruín Rímskej ríše dalo vznik románskej architektúre, aby z nej vyvinulo gotiku, v opozícii ku ktorej vykvitla renesancia, aby cez maniérizmus vzniklo baroko a rokoko, a v reakcii na ne sa následne rozvinul klasicizmus. A tak to bolo až do druhej dekády 19. storočia. A potom? Neskôr sa proces náhle spomalil a architektúra začala jesť svoj vlastný chvost. Ako to poeticky vystihol švajčiarsky historik umenia Peter Meyer, šnúрка z perlového náhrdelníka sa roztrhla a nám v ruke zostala hrst perál, s ktorými sme sa mohli voľne hrať.

Prečo k tomu došlo? Nie bez vplyvu na vývoj udalostí bola – ako sa zdá – revolúcia, ktorá prebiehala v „osvietených“ hlavách a srdciach najmenej od polovice osemnásteho storočia, pričom v jej poslednom štvrtroku úplne explodovala vo svojej deštruktívnej kráse a zaplavila celú západnú civilizáciu. Počiatok mala v zámorských domíniách Britskej koruny, expandovala vo Francúzsku a vďaka Napoleonovi sa rozšírila po Starom kontinente. Jej kreolskí obdivovatelia ju importovali dokonca do Nového sveta a po celé nasledujúce storočie v pravidelných záchvatoch otriasala pomaly sa rozpadajúcim kresťanským svetom.

A nejde tu v nijakom prípade o vojnový požiar, ktorý vždycky sprevádza revolučné vrenie, ani o to, že *inter arma silent Musae* – veď z o nič menej krvavých a ničivých skúseností Európa vždy vyšla víťazne a prosperovala –, ale o svojskú infekciu duše, ktorej výsledkom je tvorivá atrofia. Revolúcia roztrhla reťaz tradície. Zrútil sa spoločensko-kultúrny poriadok budovaný na dedičstve, na plynulom rozvoji a rešpektovaní skúseností predkov (čo je koniec-koncov nevyhnutná batožina na ceste k novým horizontom). Absentoval duch, ktorý by na mocné základy minulosti prinášal novú kvalitu.

A v podstate na tom nie je nič prekvapujúce, pretože najmenej polovica osvietených hláv tejto doby venovala všetku silu svojej tvorivosti plánom na zvrhnutie, ba dokonca na zhodenie do prachu starého poriadku.

Revolúcia napokon zasiahla aj tam, kde sa starý poriadok držal veľmi dobre – v starom dobrom Anglicku – vo forme ideí, ktorú dnes historici neraz ignorujú (neprávom, pretože ona v prvom rade vydláždila cestu modernite), menovite priemyselnej revolúcii. Bola to ona, nie jej politická sestra, ktorá zrodila masovú spoločnosť, ktorá je bezbranná voči jej ničivej infekcii.

Taktiež v oblasti umenia. Priemyselná revolúcia spôsobila všeobecný úpadok remesla. Solídne a hodnotné dielo remeselníckych dielní bolo nahradené lacnou masovou fabrickou výrobou. A nič tak účinne nezhasína Božiu iskrú ako štandardizácia. Odtiaľ je to len krok (v devätnástom storočí stále veľmi dlhý, ale už začatý) k intelektuálnej prázdnote. Kto nič nemá, nič nemôže dať.

Aj hlava sa vyprázdňuje v dôsledku nadmiery emócií – a v devätnástom storočí bolo romantizmu až-až. Keď sa všetka energia vkladá do bájnej vzbury proti spoločenským a kultúrnym ideálom či wertherovskému pocitu bezúčelnosti života a večného utrpenia; keď v sebe človek pestuje svetabôľ vrcholiaci v samovražednom geste alebo v pohrdavom zavrnutí mravných hodnôt a prometeovsky vyzýva Boha pre iluzórne šťastie imaginárneho ľudstva – ťažko možno nájsť miesto v mysli človeka pre opravdivo tvorivú aktivitu zameranú na dobro reálneho sveta.

K oživeniu gotického štýlu prišlo v súkromných domoch, ako bol napríklad interiér paláca Strawberry Hill House v Londýne, považovaného za prvé neogotické sídlo

zdroj: Flickr

Po príšerných skúsenostiach revolúcie sa devätnáste storočie chce predovšetkým zabávať – s radosťou sa venovalo hre s perlami z náhrdelníka bez toho, aby sa aspoň trochu usilovalo túto potrahanú retiazku zviazať. Okrem toho rozvoj historických vied (veľmi chvályhodný) pomohol tejto veci – profesionálny pohľad do histórie potvrdil, že je zbytočné vytvárať nový štýl, keď v bohatom sklade minulých období je z čoho vyberať. A tak západný svet začal napodobňovať veľké štýly minulosti. Na nijaký sa nezabudlo – *belle époque* zahrňovala neo-romanizmus i neo-baroko, neo-renesanciu i neo-byzantinizmus, neo-rokoko, ba dokonca neoklasicizmus (hoci vo všeobecnosti historicizmus vyplynul z opozície voči klasicizmu). A, samozrejme, neogotiku, ktorá sa zo všetkých „oživených“ štýlov ukázala ako najtrvalejšia.

Osvedčený model

– Pamätáš si, čo o neogotike napísal historik umenia Kenneth Clark?

– Nie veľmi. Viem, že jej venoval knihu *Oživenie gotiky*, ale nepamätám si nijaké konkrétne vyhlásenie.

– Potom ti to pripomeniem. Tvrdil, že skutočným dôvodom, prečo sa upustilo od oživenia gotiky, bolo to, že vzniklo veľmi málo diel, na ktorých by jeho zrak mohol spočinúť bez toho, aby ho pritom neboleli oči. Je potrebné mať na pamäti, že tohto liberálneho anglikánskeho labouristu do katolíckej Cirkvi priviedlo očarenie nad civilizačnou silou krásy.

– Áno, ale tieto slová napísal v roku 1928, keď bol ešte mladým socialistom obdivujúcim Ruskina, ktorý nemal predstavu o histórii Cirkvi a vôbec o katolíckej spiritualite a estetike.

Pritom by existencia, ba explózia neogotického štýlu mala byť vnímaná vo veľmi špecifickom historickom a spoločenskom kontexte, pretože iba vtedy nám odhalí svoj skutočný význam. V druhej polovici 19. storočia, po viac ako storočí vážnej krízy katolícka Cirkev konečne slobodne dýchala. Okrem toho vnútorne zosilnela a preskupila sa, aby sa účinne postavila proti sekularistickej mentalite šíriacej sa v „modernom“ svete, ktorý vdychuje pre dušu škodlivé exhaláty.

Veď devätnáste storočie bolo obdobím veľkej obnovy katolíckeho sveta – bolo to obdobie prehlbovania spirituality i hlbšieho uvedomovania si hodnoty sviatostného života. Bol to čas obrovského nárastu povolaní ku kňazstvu a zasvätenému životu – čas oživenia činnosti rehoľných rádov i vzniku mnohých nových reholí. Bol to čas rozvoja nového štýlu zbožnosti a vzrastu kultu Božského Srdca a Preblahoslavenej Panny Márie (korunovaného vyhlásením dogmy jej Nepoškvrneného počatia). Bol to čas návratu k apoštolskej tradícii a k prameňom teológie, a teda k intelektuálnemu oživeniu katolicizmu a renesancii katolíckeho vzdelávania – na všeobecnej aj univerzitnej úrovni. Bol to čas bezprecedentného rozkvetu katolíckej literatúry i expanzie misionárov v miere nevidanej od objavenia Nového sveta. V neposlednom rade tri pontifikáty eminentných nástupcov svätého Petra (blahoslaveného Pia IX., Leva XIII. a svätého Pia X.) v obliehanej Svätej stolici, ktorá bola olúpená o svoj dočasný majetok chamtivým liberálnym štátom, jej duchovná autorita však vzrástla, čo potvrdil I. vatikánsky koncil vyhlásením o neomylnosti rímskeho biskupa vo veciach viery a mravov.

Koncil zvolaný do Vatikánu bol prerušený agresívnou politikou svetskej moci prestrašenej neočakávanou protiofenzívou Cirkvi – jej pozornosti neušli čoraz početnejšie a pôsobivejšie konverzie k pravej viere. Cirkev striasala zo seba osvietenskú temnotu a bola pripravená prijať pastoračnú výzvu pre danú dobu.

Takáto Cirkev, vracajúca sa k dávnej horlivosti ducha, potrebovala viditeľný znak zvoleného kurzu – sakrálnu umenie, ktoré by plne odrážalo charizmu odvážnej konfrontácie s dobou neviery. Voľba mohla byť iba jedna: návrat k modelu overenému v dejinách, čiže k modelu veku viery, akým sa mimo akúkoľvek pochybnosť javil stredovek, najmä v jeho vrcholnej fáze, keď sa rozvinul v najvyššej umeleckej tvorbe katolíckeho ducha – v gotickom umení.

Výlev srdca a duše

Ako kuriozitu treba dodať, že k podobnému javu došlo aj u anglikánov. Rastúci vplyv evanjelického prúdu s jasne protestantskou orientáciou prinútil episkopálnu *High-Church*, aby sa čiastočne vrátila do svojho predreformačného obdobia, čiže k rímsko-katolíckym koreňom. Aj tu gotický štýl, či už pôvodný (ktorý v Anglicku v podstate nikdy nezmizol) alebo aj obnovený, mal v ideologickom zápase zohrávať rolu zbrane. Podľa názoru tradične uvažujúcej časti britskej spoločnosti bola (neo) gotika neoddeliteľne spojená s

monarchizmom a konzervatizmom (na rozdiel od klasicizmu, v ktorom videla prejav liberalizmu a republikanizmu). Tento postoj zrodil hnutie medievalizmu a gotického oživenia v úprimnej túžbe po stredoveku ako zlatom veku ľudských dejín. Nie je od veci spomenúť, že toto mediévalne civilizačné smerovanie sa výdatne pričínilo o vzbudenie záujmu mnohých skeptikov či heretikov o katolicizmus, čo vo väčšine prípadov vyústilo do rozhodnutia vstúpiť do Rímskej cirkvi.

Kostol Najsvätejšieho Srdca Ježišovho postavený v roku 1902 – 1961 na vrchole kopca Tibidabo v Barcelone. Vzhľadom na zvesti o plánovanej výstavbe protestantského chrámu a hotela s kasínom sa katolícka komunita rýchlo zmobilizovala a konkurencia bola odstavená – bola to však doba katolíckej protiofenzívy.

zdroj: wallpaperflare

Najvýznamnejším propagátorom vyššie uvedených myšlienok bol architekt a teoretik architektúry, projektant veľkého množstva novogotických budov v Spojenom kráľovstve (predovšetkým Westminsterského paláca v Londýne) Augustus Welby Pugin, mimochodom konvertita na katolicizmus. Gotika bola podľa jeho názoru najdokonalejším stelesnením, dokonca synonymom kresťanskej architektúry, ktorá neskôr pod vplyvom pohanskej renesancie a klasicizmu stratila svoju nadprirodzenú hodnotu (v devätnástom storočí nakoniec hynie pod tlakom industrializácie).

– Pamätáte si Puginov slávny výrok o estetike gotických katedrál?

– Samozrejme, že si pamätám: Lomený oblúk bol ovocím katolíckej viery. Až na to, že Pugin mal na mysli autentickú gotiku, nie jej viac či menej podarenú repliku.

– Pravda, ale v kontrastoch predpokladal návrat k nej nielen ako k štýlu stavby alebo maľby, ale aj ako všeobecný návrat Západu k stredovekej viere, a dokonca aj k vzťahom a spoločenským štruktúram stredoveku. Replika sa mala stať pokračovaním.

– No áno, ale nebol to iba romantický poryv srdca, typický pre jeho dobu? Žiadny tvar, žiadny zázrak sa už nevráti, hovorí Asnyk, nie oveľa neskôr ako Pugin. A vôbec nie bez dôvodu. Veď sám Pán Ježiš povedal, že ten, kto položí ruku na pluh a obzerá sa späť, nie je súci pre Božie kráľovstvo (Lk 9, 62). Neexistuje návrat k tomu, čo už bolo a tak či onak sa neosvedčilo –, lebo inak by to nebolo zaniklo. V živote treba napredovať, siahť po novom živote: a nie po uschnutých vavrínoch, tvrdohlavo trvať na svojom. Veď on nie je Bohom mŕtvych, ale živých,

– ...lebo pre neho všetci žijú (Lk 20, 38).

– Áno, ale, prosím, neprerušuj ma! Cirkev nemá v bdelom stave snívať a z tohto blaženého sna o zlatom veku ju brutálne prebudili výstrely v Sarajeve.

– Ale až o pol storočie neskôr ozveny legendárneho výstrelu z krížnika Aurora rozliehajúce sa po celom svete, ju vytlačili na filozofickú a estetickú cestu, po ktorej sa dnes motáme.

– Práve preto sa treba pozeráť do budúcnosti. Čo povedal Bernard z Chartres? Sme ako trpaslíci, ktorí sedia na pleciah obrov, takže môžeme vidieť viac vecí a ďalej než oni, ale nie preto, že by náš zrak bol ostrejší, alebo že by sme boli vzrastom vyšší ako oni, ale preto, že nás oni nesú a dvíhajú do obrovskej výšky.

Nostalgia je zlý radca. Fyzický návrat do stredoveku je absurdný a symbolický – je to cesta nikam.

Uvedomoval si svätý Tomáš Akvinský, že žije v stredoveku – vo veku viery? Vôbec nie. Stredovek bol preto vekom viery, že v ňom žili takí ľudia ako svätý Tomáš, svätý František z Assisi, svätý Bernard z Clairvauxu, svätý Dominik, svätá Hildegarda z Bingenu a tisíce im podobných ľudí. Návrat by mal byť výlučne vo sfére ducha a stavebný materiál by mal byť ten, aký daná doba poskytuje v najväčšej miere. Toto je správne chápanie tradície. Zo stredoveku stačí prevziať teplotu viery a ostatné príde samo, pretože od nej sa v nás vznieti Božia iskra a vytvorí štýl, umenie a estetiku, ktoré zatienia všetku doterajšiu krásu ľudských diel.

– Ľudia devätnásteho storočia si to tiež mysleli a nepodarilo sa im to.

– Nám sa to podarí.

© **Všetky práva vyhradené. Článok bol prebraný z partnerského webu PCH24.**

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/sen-o-zlatom-veku/>